

**INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION**

Subversiv eller normativ?

En komparativ analys mellan två bokserier för barn i åldrarna 9–12

Subversive or normative?

**A Comparative Analysis of Two Book Series Aimed at Children Between the Ages of 9–
12**

Jonna Bruce

Termin: VT 2019

Kurs: LV1310, Uppsatskurs, 15 hp.

Nivå: Kandidat

Handledare: Camilla Brudin Borg

Abstract

Bachelor Thesis in Comparative Literature

Title: Subversive or Normative? – A Comparative Analysis of Two Book Series Aimed at Children Between the Ages of 9–12

Author: Jonna Bruce

Year: Spring 2019

Department: The Faculty of Arts at the University of Gothenburg

Supervisor: Camilla Brudin Borg

Examiner: Eva Borgström

Keywords: Jesper Lundqvist; Ingelin Angerborn; performativity; subjectivity; gender; sexuality; Judith Butler; queer theories; homosociality; intimacy; normativity; marked; unmarked; Wayne Brekhus; comparative analysis; norm criticism

This paper examines how gender and sexuality is performed in Ingelin Angerborn's book series called 'Mebel-trilogy' compared to Jesper Lundqvist's so called 'Ghost school-series' [Spöskolan-serien]. Both book series are in the genre of ghost/horror/adventures/thriller and Lundqvist's books are published by a norm critical publishing house. By conducting performative reading the purpose of this paper is to demonstrate how sexuality and gender is constructed through the characters actions, relationships, spoken words and intimacy. Furthermore, this paper examines whether there are any differences between books published by a norm critical publishing house and a traditional. To do so, this paper leans on Judith Butler's concepts of performativity, normativity, subjectivity and the heterosexual matrix together with concepts of homosociality and Wanye Brekhus' concepts of the marked and unmarked. At first the analysis of the two book series is presented separate and then in a comparative analysis. The result is laid out in the different ways sexuality and/or gender is produced and reproduced and it shows several heteronormative actions, relationships and/or manifestations in both book series.

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Barnlitteratur och barnboksforskning.....	5
Syfte och frågeställning.....	6
Teoretiska perspektiv och begrepp.....	7
Performativitet och subversivitet	7
Normativitet, subjektivitet och den heterosexuella matrisen	8
Det markerade och omarkerade.....	9
Homosocialitet och intimitet	10
Metod	10
Primärmaterial	11
Urval.....	11
Mebel-trilogin.....	13
Spöskolan-serien	14
Tidigare forskning	14
Analys.....	16
Analys Mebel-trilogin	16
Analys av Spöskolan-serien	19
Komparativ analys.....	22
Avslutning	23
Sammanfattning	23
Slutdiskussion.....	24
Referenslista	26
Tryckta källor	26
Elektroniska källor	28

Inledning

”Children’s literature will not change the world but it does make significant and often undervalued contributions to how its child readers see the world and their place in it.”¹ Detta citat kommer från Kerry Mallans bok *Gender Dilemmas in Children's Fiction* och jag tycker det sätter fingret på varför det är viktigt att forska på barnlitteratur och i synnerhet varför normkritiska perspektiv på barnlitteratur är värdefulla inslag inom fältet. Om barn i viss mån ser världen och sin plats i den genom litteraturen vill jag mena att det då är viktigt att det finns en mångfald av berättelser för att frambringa en ny och mer öppensinnad generation. Med ett ben i intresset för hur genus och sexualitet produceras och reproduceras i samhället och det andra i barn- och ungdomslitteraturen är det självklart för mig att det är dessa företeelser jag vill fokusera på.

I introduktionen till *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children’s Literature Research* volym 40, skriver Mia Österlund:

De senaste åren har normkritiken i barnboksvärlden blomstrat så till den grad att normkritik blivit den nya normen. Samkönade föräldrapar förekommer i alla genrer och regnbågsikonografi finns i var och varannan barnbok, samtidigt som transpersoner bereds plats bland berättelserna.²

Men räcker det verkligen att bara lägga till en karaktär med pronomenet hen eller att förse en karaktär med två mammor och så har en bidragit till normkritik? Att kritiskt granska en bokserie utgiven av ett normkritiskt förlag och jämföra med en annan mycket populär bokserie, vill jag mena kan öppna nya dörrar för synen på hur genus och sexualitet görs i barnböcker. Österlund menar att

Queerläsningen öppnar i bästa fall för ett svindlande perspektiv där barnbokens underströmmar framträder. Och de visar sig rätt konsekvent handla om just sexuella normer och maktförhållanden. Barnlitteraturforskning ur ett queerperspektiv kan å sin sida hjälpa queerteorin att upptäcka intersektionen mellan barndom och sexualitet.³

Maria Jönsson skriver i sin artikel ”En röd ballong: om sexualitet som åldersöverskridande erfarenhet i Kerstin Thorvalls mellanåldersböcker” att det kan tyckas provocerande att skriva

¹ Kerry Mallan, *Gender Dilemmas in Children's Fiction*, New York: Palgrave Macmillan, 2009, s. 3.

² Mia Österlund, *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children’s Literature Research*, Vol. 40, 2017, s. 2.

³ Österlund, "Pugh, Tison: Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature." *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children’s Literature Research*, 2013(36), s. 3.

om sexualitet i barnböcker.⁴ Precis som Jönsson kommer jag dock utgå från ett brett perspektiv på sexualitet enligt WHO:s definition som lyder:

...a central aspect of being human throughout life encompasses sex, gender identities and roles, sexual orientation, eroticism, pleasure, intimacy and reproduction. Sexuality is experienced and expressed in thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviours, practices, roles and relationships.⁵

Anledningen till detta förhållande till sexualitet i sammanhanget är att inte fastna i att sexualitet nödvändigtvis har med sex och/eller samlag att göra utan att det kan vara andra mer eller mindre implicita eller i vissa fall till synes osynliga företeelser.

Denna uppsats kommer således fokusera på konstruerandet av sexualitet och genus i två olika bokserier för barn i den s.k. mellanåldern (ca 9–12 år). Genom att använda Judith Butlers teorier om 'performativitet', som beskriver hur genus och sexualitet skapas kulturellt, vill jag visa på hur karaktärerna i böckerna, genom handlingar, relationer, ordval och/eller intimitet, upprepar dessa och på så sätt gör dem begripliga. Men också huruvida det förekommer subversiv performativitet, d.v.s. normöverskridande handlingar som kan störa den heteronormativa ordningen. Undersökningen kommer utföras genom en performativ läsning vilken jag kommer beskriva längre fram. Inledningsvis kommer jag dock presentera mitt syfte, frågeställning och metod samt de teoretiska perspektiv och begrepp jag kommer använda mig av. Efter det följer en närmare beskrivning av mitt primärmaterial, d.v.s. de två bokserierna jag valt ut att analysera. Av utrymmesskäl kommer jag i analysen fokusera på ett urval av exempel från de fem böckerna och analysera dem övergripande.

Barnlitteratur och barnboksforskning

I *Barnbokens byggklossar* beskriver Maria Nikolajeva hur hon i sin egen forskning valt att se "barnlitteratur som en makt- och förtryckmekanism som konsekvent bekräftar vuxna som norm och barn som avvikelse."⁶ Hon använder sig av begreppet aetnormalitet som syftar på "vuxennormalitet", en slags översättning av det queerteoretiska begreppet heteronormalitet, vilket jag kommer beskriva längre fram.⁷ Med detta begrepp menar Nikolajeva att en "med

⁴ Maria Jönsson, "En röd ballong: om sexualitet som åldersöverskridande erfarenhet i Kerstin Thorvalls mellanåldersböcker", *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children's Literature Research*, 2017(40), s. 2.

⁵ https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/, (hämtat 2018-04-23).

⁶ Maria Nikolajeva, *Barnbokens byggklossar*, Upplaga 3, Lund: Studentlitteratur, 2017, s. 27.

⁷ *Ibid.*, s. 28.

aetonormalitetsbegreppet [kan] definiera barnlitteratur som litteratur som bygger på ojämlika förhållanden mellan barn och vuxna, och som potentiellt kan vara subversiv.”⁸ Varför är det då viktigt att ta upp detta när det kommer till denna uppsats? Min läsning av primärmaterialet kommer givetvis vara en ”vuxenläsning” och jag kommer, riskerna till trots, använda mig av teorier som inte tar hänsyn till barnlitteraturens särskilda egenskaper; därför anser jag att det är av största vikt att jag är medveten om min normativa ställning i sammanhanget. Dessutom är det viktigt att förstå att barnboksförfattare just på grund av sin sociala ställning, som Nikolajeva menar, inte hur som helst kan frångå aetonormaliteten men de kan tillfälligt ge de fiktiva barnen makt och genom eventuell subversivitet uppmärksamma unga läsare om att vuxennormaliteten inte är stabil.⁹

Syfte och frågeställning

Den grundval jag vilar på gällande genus och sexualitet är att dessa är kulturellt skapade performativt genom upprepningar och den heterosexuella matrisen utgör förhållandet mellan dessa. Syftet är att med denna uppsats bidra med ytterligare en dimension till fältet genom att presentera en analys av en bokserie utgiven av ett uttalat normkritiskt förlag och därtill jämföra den med en annan mycket populär bokserie för barn. Min ingång blir att i enlighet med Wayne Brekhus teori nedan fokusera på normativ heterosexualitet, d.v.s. det omarkerade för att försöka att inte bidra till ett fortsatt markerande av det avvikande.

I min analys ämnar jag undersöka hur sexualitet och genus skapas, med primärt fokus på karaktärernas relationer, handlingar, ordval och/eller intimitet, i de nedan beskrivna bokserierna. Frågorna som uppsatsen avser att undersöka och besvara är följande:

- Hur skapas sexualitet och genus i de två bokserierna?
- Förekommer det normkritiska handlingar?
- Finns det några likheter/skillnader i hur sexualitet och genus skapas i böcker utgivna av ett normkritiskt förlag och ett ’traditionellt’?

⁸ Ibid., s. 31.

⁹ Ibid., s. 30ff.

Teoretiska perspektiv och begrepp

Uppsatsen kommer grundas i ett queerperspektiv för att problematisera konstruerandet av sexualitet och genus. I *Vad är queer?* förklarar Fanny Ambjörnsson att det är ”brottet mot normen [kursivering i original] som är det centrala” och då ”brottet mot sexuella normer, strukturer och identiteter som står i fokus” när en pratar om queer.¹⁰ Ambjörnsson påpekar också att en inom queerteorin riktar sin uppmärksamhet på det som anses ’normalt’ snarare än det ’avvikande’.¹¹ I sin bok *Berättelser om det förbjudna: begär mellan kvinnor i svensk litteratur 1900–1935* menar Eva Borgström dock att den tidigare användningen av queerteorin varit problematisk då den ofta syftat till att peka ut eller markera det som avviker från normen. Hon skriver att ”den [queerteorin] har ofta intresserat sig mer för det normbrytande, udda och konfliktfyllda än för det som passerar utan yttre ståhej”.¹² Precis som jag nämnde ovan är intentionen med denna uppsats att, i linje med Borgströms problematiserande, undersöka det heterosexuella begäret, d.v.s. det ’omarkerade’.

Med denna queerteoretiska ingång kommer ett antal teoretiska begrepp som jag kommer använda som verktyg i de kommande analyserna. Jag kommer att använda mig av Judith Butlers begrepp performativitet som i sin tur är kopplat till begreppen ’normativitet’, ’subjektivitet’ och ’den heterosexuella matrisen’.¹³ Utöver dessa kommer jag nyttja det queerteoretiska begreppet ’homosocialitet’ och den amerikanske sociologen Wayne Brekhus syn på vad som tas och inte tas för givet (nedan beskrivet under ’det markerade och omarkerade’).¹⁴

Performativitet och subversivitet

Butler menar att könsskillnader inte är biologiskt givna utan hon talar istället om genus som en handling, ett aktivt skapande.¹⁵ Skapandet av genus är en ständigt pågående process och en återkommande formning av kroppen.¹⁶ Hur ser då dessa handlingar ut? Butler använder sig av ordet ’upprepningar’ i sammanhanget och menar att producerandet av genus innebär att olika framställningar upprepas och på så sätt blir vedertagna.¹⁷ I *Könet brinner!: texter* kan vi läsa

¹⁰ Fanny Ambjörnsson, *Vad är queer?*, Stockholm: Natur och kultur, 2006, s. 8ff.

¹¹ *Ibid.*, s. 9.

¹² Eva Borgström, *Berättelser om det förbjudna: begär mellan kvinnor i svensk litteratur 1900–1935*, Göteborg: Makadam, 2016, s. 26.

¹³ Judith Butler, *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*, Göteborg: Daidalos, 2007.

¹⁴ Wayne Brekhus, ”A Sociology of the Unmarked: Redirecting Our Focus”, *Sociological Theory*, 1998, 16(1).

¹⁵ Judith Butler, *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*, Göteborg: Daidalos, 2007, s. 77.

¹⁶ *Ibid.*, s. 87ff.

¹⁷ *Ibid.*, s. 219.

följande: ”Köns/genusidentiteter kan både medvetet och omedvetet spelas ’rätt’ eller ’fel’. När de flesta betar sig i enlighet med vissa genusnormer blir detta en garanti för att normerna upprätthålls och förstärks.”¹⁸ Angelica Simonsson använder i sin avhandling *Sexualitet i klassrummet. Språkundervisning, elevsubjektivitet och heteronormativitet* en, i mitt tycke, mycket pedagogisk bild för att skildra upprepningar.¹⁹ Simonsson beskriver ett foto av en man och en kvinna sittandes på en restaurang, vid ett bord med levande ljus på; en bild som hon anser redan har en erkänd koppling till heterosexuell kärlek. Denna bild menar Simonsson ”kan beskrivas som en upprepning av en framställning som har en etablerad betydelse.”²⁰ Upprepningen sätter igång en association till heterosexualitet och återskapar således betydelsen av bilden och betydelsen upprätthålls i sin tur av att upprepningen varit lyckad, d.v.s. genom den nästan automatiserade associationen.²¹ Butler är dock tydlig med att en upprepning inte kan se exakt likadan ut varenda gång utan varje upprepning skulle kunna leda till en identitetsförskjutning.²²

Gällande subversivitet diskuterar Butler exempelvis drag och crossdressing och menar att dessa handlingar kan utmana och omformulera stabila genusföreställningar, men hon påpekar också att genusparodieringar i sig själva är subversiva.²³ Butler uttrycker följande: ”Även om genusbetydelserna som förekommer i dessa parodiska stilar uppenbarligen är delar av den hegemoniska, misogynna kulturen, så blir de inte desto mindre denaturaliserade och mobiliserade av sin parodiska omkontextualisering.”²⁴ Subversivitet skulle alltså kunna sammanfattas som olika omstörtande motståndshandlingar mot ursprungliga eller primära könsidentiteter, exempelvis parodiering av heteronormativiteten.

Normativitet, subjektivitet och den heterosexuella matrisen

Den heterosexuella normen bygger på ett förgivettagande om allas heterosexualitet och att detta är det naturliga sättet att leva. Detta bärs upp av handlingar, strukturer och relationer och baseras på en uppfattning av kön som binära.²⁵ I *Bodies that Matter* beskriver Butler genusnormer som något som existerar genom att införliva vissa givna ideal gällande femininitet och

¹⁸ Judith Butler; i urval av Tiina Rosenberg; översättning av Karin Lindeqvist, *Könet brinner!: texter*, Stockholm: Natur och kultur, 2005, s. 16.

¹⁹ Angelica Simonsson, *Sexualitet i klassrummet. Språkundervisning, elevsubjektivitet och heteronormativitet*, Göteborg: Göteborgs universitet, 2017.

²⁰ *Ibid.*, s. 33.

²¹ *Ibid.*, s. 34.

²² Butler 2005, s. 16.

²³ *Ibid.*, s. 91ff.

²⁴ *Ibid.*, s. 93.

²⁵ *Ibid.*, s.10ff.

maskulinitet.²⁶ Genom att exempelvis säga ”det är en flicka” när ett barn just fötts så blir flickan till som subjekt och med det en rad föreställningar om hur en flicka ska se ut och agera. För att kvalificera sig som ett subjekt är alltså upprepningen av heteronormativiteten oundviklig.²⁷ Här kommer vi även ofrånkomligen in på Butlers begrepp den heterosexuella matrisen. I förordet till *Genustrubbel* från 1999 beskriver Butler hur hon försöker ”visa att normativ sexualitet befäster normativt genus” och ”att vara kvinna är enligt detta perspektiv att fungera som en sådan inom det dominerande heterosexuella systemet”.²⁸ Ambjörnsson förklarar den heterosexuella matrisen som en ram för hur genus och kroppar organiseras och görs begripliga i en särskild ordning där femininitet och maskulinitet separeras för att sedan förenas i det heterosexuella begäret. Det finns således bara två val, att vara kvinna eller man, och dessa ställs såväl kroppsligen som i sitt handlande mot varandra men samtidigt förväntas de begära och åtrå varandra.²⁹ Den heterosexuella matrisen är alltså kärnan av vad vi definierar som socialt godkänt och icke-godkänt. Med detta menas alltså att kroppar inte är begripliga om inte kulturen gör dem begripliga och allt som faller utanför ramen för den binära könsuppfattningens begriplighet ses alltså som avvikande.³⁰

Det markerade och omarkerade

I artikeln ”Sociology of the Unmarked: Redirecting Our Focus” beskriver Brekhus att en del företeelser, så som språkliga uttryck och sociala praktiker, kan förstås som ’marked’ och ’unmarked’ (hädanefter kallade markerade och omarkerade).³¹ Han menar att vissa ord, handlingar o.s.v. är markerade medan andra är omarkerade. Som exempel tar han bl.a. upp den binära uppfattningen om män och kvinnor där män är de omarkerade och kvinnor de markerade. Ytterligare ett exempel Brekhus använder är dikotomin natten/dagen där han menar att natten är markerad (dagen är omarkerad) och att natten dessutom kulturellt skapats som något farligt, trots att ett fåtal av de nattliga händelserna egentligen är farliga.³² Det markerade representerar alltså det avvikande, eller för att använda ett queerteoretiskt uttryck det ’queera’, medan Brekhus beskriver det omarkerade som ”the default neutral setting” (normativa) och det spelar också roll för värdet i handlingen eller uttrycket om något är markerat eller omarkerat.³³ Det

²⁶ Judith Butler, *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*, Abingdon, Oxon: Routledge, 2011, s. 176.

²⁷ *Ibid.*, s. 177.

²⁸ Butler 2007, s. 25.

²⁹ Ambjörnsson 2006, s. 112ff.

³⁰ Butler 2005, s. 11ff.

³¹ Brekhus, s. 37.

³² *Ibid.*, s. 37.

³³ *Ibid.*, s. 41.

omarkerade är alltså i behov av det markerade för att, som Simonsson i sin tidigare nämnda avhandling uttrycker det, ”analytiskt kunna ta form och pekas ut *som* [kursivering i original] något. När det obemärkta pekas ut framstår det enklare som *skapat* [kursivering i original] genom upprepningar [...]”.³⁴ Här knyter alltså resonemanget an till såväl performativitetsbegreppet som normativitet och subjektivitet.

Homosocialitet och intimitet

På Nationella sekretariatet för genusforsknings hemsida kan en läsa att begreppet homosocialitet ”utvecklades inom könsforskningen för att förklara hur män identifierar sig med, söker sig till och förstår sin sociala position i förhållande till andra män.”³⁵ Där nämns hockeyslagens omklädningsrum som exempel på platser som ofta är intima och enkönade och där en homofob jargong är vanligt förekommande. I sin avhandling *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* beskriver Ambjörnsson homosocialitet som särskilda vänskapsband mellan samkönade personer som hos tjejer tar sig uttryck genom exempelvis intimitet, beröring och/eller andra omhändertagande praktiker.³⁶ Hos kvinnor och män yttrar sig alltså homosocialitet på lite olika sätt. Männerna skapar intimitet genom att gemensamt ta ställning mot något avvikande (markerat) medan kvinnorna rör om varandra. Eller som Simonsson uttrycker det: ”Det verkar alltså som att praktiker av umgänge skapar femininitet och maskulinitet i spänningsfältet mellan socialitet och sexualitet, och intimitet fungerar ofta som en central särskiljare.”³⁷ Även intimitet mellan personer av olika biologiskt kön upprepar normativa antaganden om femininitet, maskulinitet och sexualitet. I *Language and Sexuality* beskriver Deborah Cameron och Don Kulick hur subjektet man, inom ramarna för performativ teori, kulturellt förväntas säga ja till sex medan subjektet kvinna förväntas göra det motsatta.³⁸

Metod

Jag har gjort en performativ läsning av de två bokserier jag presenterar närmare i avsnittet primärmaterial, dessa analyser kommer längre fram redovisas separat och efter det kommer en

³⁴ Simonsson, s. 31.

³⁵ <https://www.genus.se/ord/homosocialitet/>, 2019-04-20.

³⁶ Fanny Ambjörnsson, *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm: Ordfront, 2004, s. 106.

³⁷ Simonsson, s. 43.

³⁸ Deborah Cameron & Don Kulick, *Language and sexuality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 287.

komparativ analys dem emellan presenteras. I *Queera läsningar: [litteraturvetenskap möter queerteori]* gör Sanna Karkulehto en ansats till att sära på performativ läsning och queerläsning då hon menar att de båda bygger på samma grund men med den skillnaden att den queera läsningen mer dekonstruerar texten och syftar till att leta efter ”öppningar, brott och sprickor”, d.v.s. det som är just queer eller ’skept’.³⁹ Karkulehto menar att den performativa läsningen ”anknyter till upprepning, bekännelser och tiggande” och att en med denna läsning analyserar föreställningar och upprepanden ”som både producerar och avgränsar subjekt.”⁴⁰ 2007 ägnade *TFL Tidskrift för Litteraturvetenskap* ett temanummer åt just performativitet och i artikeln ”Text, teater, handling. Om performativitet som litteraturvetenskapligt forskningsperspektiv” skriver Wolfgang Behschnitt om performativiteten som central inom estetiska ämnen så som musik- och konstvetenskapen.⁴¹ Behschnitt förklarar att performativiteten som forskningsfält inte är en homogen metod och teori utan att den är sprungen ur olika teorier men det går att urskilja två huvuddrag: den språkfilosofiska som bygger på J.L. Austins föreställning ”performativa yttranden” och den kulturvetenskapliga som grundar sig i teatervetenskapen.⁴² Även Karkulehto klargör att performativ läsning som metod grundar sig i bl.a. Butlers och Austins teorier om performativitet och att metoden tidigare använts som ett sätt att analysera drama- och teatertexter.⁴³

Primärmaterial

I detta avsnitt kommer jag beskriva mitt primärmaterial, d.v.s. de två bokserier, för barn i åldrarna 9–12 år, som jag kommer analysera längre fram, samt motivera mitt urval.

Urval

Svenska barnboksinstitutet offentliggör årligen dokumentation med analyser och statistik över föregående års utgivning av barn- och ungdomslitteratur. Från 2018 års dokumentation under litteraturkategorin ”kapitelböcker” kan vi se att rysare och spökhistorier är vanligt

³⁹ Sanna Karkulehto, ”Litteraturforskning och queerpolitisk läsning”, *Queera läsningar: [litteraturvetenskap möter queerteori]*, Rita Paqvalén, (red.), Katri Kivilaakso & Ann-Sofie Lönnngren, Hägersten: Rosenlarv, 2012, s. 26.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 24.

⁴¹ Wolfgang Behschnitt, Text, teater, handling. Om performativitet som litteraturvetenskapligt forskningsperspektiv, *TFL Tidskrift för Litteraturvetenskap*, 2007:4, s. 36.

⁴² *Ibid.*, s. 37.

⁴³ Karkulehto, s. 26.

förekommande precis som tidigare år och att ”antalet rysliga berättelser och spöcker berättelser har till och med ökat i antal.”⁴⁴

Både Stadsbiblioteket i Göteborg och Stockholms stadsbibliotek publicerar topplistor över de mest utlånade böckerna under året och titlarna på dessa listor vittnar om samma sak. Skräck och fantasy är omåttligt populärt. På 2017 års topplista på Stadsbiblioteket i Göteborg (2018 års lista är inte uppdelad i ålderskategorier) och 2018 års motsvarighet på Stockholms stadsbibliotek finns alla tre böckerna i den s.k. ’Mebel-trilogin’ av Ingelin Angerborn, vilka jag beskriver mer ingående nedan.⁴⁵ Då min intention var att göra en jämförelse med en bokserie utgiven av ett normkritiskt förlag letade jag efter böcker i ungefär samma genre, riktade till samma ålderskategori. Stadsbiblioteket i Göteborg och flera andra bibliotek har s.k. ’regnbågshyllor’, d.v.s. hyllor med böcker för olika åldrar som på varierande sätt behandlar HBTQ-teman och på den hyllan var Jesper Lundqvists bokserie ’Spökskolan’ (hädanefter refererad till som Spökskolan-serien), utgiven av Olika förlag, placerad. Båda dessa bokserier rör sig inom kategorierna rysare/skräck/spänning/äventyr.⁴⁶ I antologin *På fantasiens vingar: om fantastisk litteratur for børn og unge* beskriver Niels Dalgaard att fantasy bygger på skildringen av ”andra världar” (min översättning) och att dessa världar kan ta mer eller mindre plats i berättelsen. Ett exempel på detta är när ”det fantastiske på en eller anden måde bryder ind som en hilsen fra den anden verden.”⁴⁷ Denna beskrivning vill jag mena stämmer in på båda de bokserier jag valt, där den ena utspelar sig i den verkliga världen med övernaturliga inslag och den andra också innehåller mängder med övernaturligheter och de utspelar sig delvis i den verkliga världen, vilket också styrker mitt urval.

Då mitt analytiska fokus kommer att ligga på en normkritisk analys ser jag det nödvändigt att redogöra för hur Olika förlag marknadsför sig och sina utgivningar. Enligt deras hemsida tycks deras slogan lyda ”OLIKA – ut med stereotyper – in med möjligheter!”⁴⁸ Vi kan dessutom läsa följande:

OLIKA arbetar på olika områden för att driva positiv förändring i frågor som rör normer, genus & mångfald. Vi vill ge människor fler möjligheter att känna igen sig så att de kan utveckla sina egna

⁴⁴ <https://www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2019/03/Dokumentation-2019.pdf>, (hämtat 2019-04-08).

⁴⁵ <https://biblioteket.stockholm.se/boktips/topplistan-2018-9-12-%C3%A5r#main-content>; <https://www.stadsbiblioteket.nu/mest-utlanade-barnbocker-2017/>, (hämtat 2019-04-04).

⁴⁶ Se exempelvis Olika förlags egna kategoriseringar, <https://www.olika.nu/kop-vara-bocker/butik/mumien-pa-spokskolan/>.

⁴⁷ Niels Dalgaard, (red.), *På fantasiens vingar: om fantastisk litteratur for børn og unge*, København: Høst, 2002, s. 17.

⁴⁸ <https://www.olika.nu/>, (deras slogan syns i webbläsarens flik).

unika personligheter och vågar vara sig själva. Det utgår vi ifrån i alla våra böcker, utbildningar, och när vi hjälper företag att utveckla sina varumärken och produkter.⁴⁹

Mot ovanstående information från dem själva väljer jag alltså att se Olika förlag som ett normkritiskt förlag.

Mebel-trilogin

Ingelin Angerborn släppte 2011 *Rum 213*, den första boken av tre i Mebel-trilogin, en skräckserie för åldrarna 9–12.⁵⁰ Fem år senare, 2016, kom den andra, fristående delen *Sal 305* och 2017 utgavs den tredje: *Fyr 137*.⁵¹ Titlarna finns utgivna som böcker, e-böcker och ljudböcker. *Rum 213* har dessutom filmatiserats.⁵² Böckerna är berättade i imperfekt men med många tempusväxlingar till presens, ofta i form av dialoger karaktärerna emellan.

I *Rum 213* får vi först träffa Elvira, flickan som fungerar som berättare i samtliga tre böcker. Trots sen anmälan och lång kö får hon möjlighet att åka på ett sommarkollo under sommarlovet innan hon ska börja sexan.⁵³ Väl där träffar hon Meja och Bea vilka hon visar sig ha mycket gemensamt med: de är i samma ålder (11–12 år beroende på när på året de fyller), de är på kollo för första gången och de upptäcker dessutom att alla tre har lila som favoritfärg.⁵⁴ Vidare får vi ta del av de mystiska saker som händer i just rum 213 där flickorna bor, men även på andra ställen runt om kollo-området. Ganska tidigt in i berättelsen dyker även tre killar upp, Kevin, Melker och Isak, som kommer bli centrala figurer under historiens gång.⁵⁵

I *Sal 305* har Elvira hunnit bli nästan 13 år och hon hamnar på sjukhus efter en cykelolycka. Även denna gång händer det mystiska och spöklika saker; både på sjukhuset, det gamla mentalsjukhuset ”Dåris” och hemma hos Elvira. Bea och Meja är inte lika närvarande i denna del men desto större utrymme får Sibel, Elviras bästis, som vi endast fick presenterad för oss med namn i den första delen. Melker som vi lär känna i *Rum 213* är central även i denna berättelse.

I den tredje delen *Fyr 137*, som utspelar sig bara några månader efter *Sal 305*, följer Elvira och Bea med Meja och hennes föräldrar på en campingvecka vid havet och Svartuddens fyr.

⁴⁹ <https://www.olika.nu/>, (hämtat 2019-04-28).

⁵⁰ Ingelin Angerborn, *Rum 213*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 2011.

⁵¹ Ingelin Angerborn, *Sal 305*, Stockholm: Rabén & Sjögren 2016 och *Fyr 137*, 2017.

⁵² <https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmiskolan/filmhandledningar/rum-213/>, (hämtat 2019-04-01).

⁵³ Angerborn 2011, s.10.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 20.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 25.

Även i denna del blir vi ganska snart introducerade för två killar, Dani och Josef som även de tar betydande plats i berättelsen.⁵⁶ Givetvis möts vi under berättelsens gång även av spökliska händelser med kopplingar till bl.a. Svartuddens fyr.

Spöskolan-serien

2017 utgav Olika förlag (beskrivet ovan) *Spionen på spöskolan*, första delen i vad som skall bli en trilogi (tredje delen utkommer i augusti 2019), av Jesper Lundqvist.⁵⁷ I denna bok får vi lära känna och följa huvudkaraktären Silas, son till två mammor och en till synes vanlig elev på Albackaskolan. Efter ett getingstick blir dock delar av hans kropp osynlig och skolans ”vaktis” tycker att han, eftersom han uppenbarligen är ett spöke, ska börja gå i skolan på nätterna istället.⁵⁸ Då förvandlas Albackaskolan till Galbackeskolan, en skola för spöken, vålnader, vampyrer och zombies.⁵⁹ Sagt och gjort, Silas börjar på Galbackeskolan på nätterna istället och snart dras han in i lögnar, svek och spioneri tillsammans med bl.a. vålnaden av en prinsessa, ett femhundraårigt gammalt brinnande spöke och rektor Vektor, en gast med pronomenet hen. I slutet av boken får vi också träffa Em och Nadina som vi lär känna mer i den andra delen.

Mumien på spöskolan, som även den utgavs 2017, är en fristående uppföljare till ovan beskrivna bok.⁶⁰ I denna berättelse är det dock Em som är huvudkaraktären, en månfödd skiftare, en slags pälsbeklädd, vargliknande varelse som skiftar mellan att vara tvåbent och fyrbent. I en överenskommelse, med rektor Vektor, i den tidigare delen blev det bestämt att Em, Nadina och Silas skulle få gå kvar på Galbackeskolan som de enda tre levande eleverna. De går i en egen klass med klassrum i källaren och med vaktmästaren Vingela som lärare. En dag kommer Vingela till klassen med en mumie i en kista och med den följer en massa spökliska händelser. Parallellt får vi också lära känna Em och hennes sort närmare.

Tidigare forskning

Det har inte tidigare forskats på de böcker som utgör mitt primärmaterial. Inte heller har det gjorts någon komparativ analys gällande framställningen av sexualitet och genus där den ena jämförelsepunkten är en bokserie från ett uttalat normkritiskt förlag. Men det finns ett flertal

⁵⁶ Angerborn 2017, s. 32.

⁵⁷ Jesper Lundqvist, *Spionen på spöskolan*, Linköping: Olika förlag, 2017 [2017a].

⁵⁸ *Ibid.*, s. 43.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 41.

⁶⁰ Jesper Lundqvist, *Mumien på spöskolan*, Linköping: Olika förlag, 2017 [2017b].

genus- och/eller normkritiska uppsatser, artiklar och böcker, såväl inom pedagogiken som litteraturvetenskapen. Dessa studier behandlar ofta bilderböcker och andra böcker som riktar sig till yngre barn eller böcker som vänder sig till ungdomar.⁶¹ Litteraturvetenskapliga studier som behandlar böcker för mellanåldern är däremot relativt få. Några exempel finns dock och den ena är *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola* där redaktören valt att i två kapitel rikta in sig på litteratur avsedd för kategorin ca 9–12 år.⁶² Stora delar av de avsnitten ägnas dock åt receptionsstudier, vilket inte är vad jag ska göra i min analys. Ett kapitel behandlar dock heterosexuell romantik men då med blicken mot könsschabloner och hur pojkar och flickors olika relationer ser ut och inte på sexualitet som subjektivitet och/eller performativitet. Jag har tidigare nämnt Maria Jönssons artikel ”En röd ballong: om sexualitet som åldersöverskridande erfarenhet i Kerstin Thorvalls mellanåldersböcker” som, precis som titeln antyder, behandlar just sexualitet i ett antal mellanåldersböcker. Hon grundar sin artikel på feminism och queerteori men hennes fokus ligger mer på sensualism och sexualitet som känsla och erfarenhet medan min analys mer undersöker sexualitet och genus som uttryck och handlingar i karaktärernas förhållande till varandra.⁶³ I antologin *Queera läsningar: [litteraturvetenskap möter queerteori]* presenterar och diskuterar författarna queera läsningar ur olika vinklar, dock med främsta fokus på böcker för vuxna. Österlund gör förvisso en queerfeministisk analys men då av bilderboken och med intresse för narratologi.⁶⁴

Betydelsefull för denna uppsats har Angelica Simonsson och hennes tidigare nämnda avhandling *Sexualitet i klassrummet. Språkundervisning, elevsubjektivitet och heteronormativitet* varit.⁶⁵ Simonsson arbetar inom ett annat vetenskapligt område (pedagogiken) men mycket av den teoribildning hon använder, så som Brekhus syn på förgivettaganden och Butlers teser om performativitet, subjektivitet och normativitet, kommer även jag att nyttja. Metoden och själva analysen kommer dock bli av helt annan karaktär. Tison Pugh har skrivit boken *Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature* som utforskar precis det område denna uppsats rör sig i och kommer således att användas för

⁶¹ Se exempelvis Maria Nilson, *Från Gossip Girl till Harry Potter: Genusperspektiv På Ungdomslitteratur*. Lund: BTJ Förlag, 2010; Mia Österlund, ”Att formge en flicka: flickskapets transformationer hos Pija Lindenbaum och Stina Wirsén”, *Flicktion: perspektiv på flickan i fiktionen*, Söderberg, Eva, Österlund, Maria & Formark, Bodil (red.) Malmö: Universus Academic Press, 2013.

⁶² Lena Kåreland, (red.), *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*, Stockholm: Natur och kultur, 2005.

⁶³ Jönsson 2017(40).

⁶⁴ *Queera läsningar: [litteraturvetenskap möter queerteori]*, Rita Paqvalén, Katri Kivilaakso & Ann-Sofie Lönngren (red.), Hägersten: Rosenlarv, 2012.

⁶⁵ Simonsson 2017.

att underbygga mina argument.⁶⁶ Kerry Mallan är professor på Queensland University of Technology i Australien och hon forskar bl.a. på barn- och ungdomslitteratur, ofta med queer- och/eller feministiska teorier.⁶⁷ Ur hennes bok *Gender Dilemmas in Children's Fiction* kommer jag också hämta argument som fördjupar mina diskussioner.⁶⁸ Redan nämnda Maria Nikolajeva, som är professor i barnlitteratur, och hennes bok *Barnbokens byggklossar* som syftar till att beskriva barnbokens utformning kommer jag också att återkomma till.⁶⁹

Analys

Innan jag påbörjar min analys vill jag framhålla att många av karaktärerna i Spökskolan-serien inte är mänskliga eller helt och hållet mänskliga. Jag kommer således utgå från föreställningen om att karaktärernas pronomen korresponderar med ett visst kön.

Analys Mebel-trilogin

Angerborns trilogi rör sig, som tidigare nämnt, i spök-/rysargenren men böckerna innehåller också stora delar av romantik, kärlek och intimitet och då heterosexuell sådan. En kan i princip slå upp vilken sida som helst i någon av böckerna och mötas av tjejernas tankar och dialoger om killar, deras utseende, om att bli ihop och göra slut o.s.v. Alla relationer i hela bokserien är dessutom heterosexuella, såväl föräldrar som huvudkaraktärer och andra mer perifera karaktärer är ihop med eller begär en annan karaktär av motsatt biologiskt kön. Alla karaktärer tycks också utgå från att så är fallet. Under första dagen på kollot i *Rum 213*, får Meja, Bea och Elvira syn på några söta killar och de börjar diskutera vem av killarna som är sötast. Bea står och vacklar mellan två killar som hon tycker är sötast och gnäller över att hon inte kan välja. De andra tjejerna fnissar lite och menar att hon ju inte behöver välja, hur som helst inte nu.⁷⁰ Även i *Fyr 137* spanar Bea och Meja på killar nere vid badplatsen och de tycker olika om vem av killarna som är snyggast. Meja blir nöjd över att de verkar tycka olika för ”då får vi varsin!”⁷¹ Här finns alltså ett förgivettagande, en norm, om att alla är heterosexuella och upprepandet står

⁶⁶ Tison Pugh, *Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature*, London: Routledge, 2010.

⁶⁷ <https://staff.qut.edu.au/staff/k.mallan>, (hämtat 2019-04-09).

⁶⁸ Kerry Mallan, *Gender dilemmas in children's fiction*, New York: Palgrave Macmillan, 2009.

⁶⁹ Nikolajeva 2017.

⁷⁰ Angerborn 2011, s. 26.

⁷¹ Angerborn 2017, s. 32.

oemotsagt av de andra karaktärerna. Den heterosexuella normen är med andra ord, som Brekhus menar, ”default” och performativt skapas binära subjekt inom den heterosexuella matrisen.

Karaktärerna i *Mebel-triologin* är också oerhört medvetna om utseende och särskilt i förhållande till andra karaktärer av motsatt biologiskt kön. Inför ett disko på kollot i *Rum 213* exempelvis fixar sig Elvira, Bea och Maja på rummet. De duschar, hjälper varandra att välja kläder och sätta upp håret. De sminkar sig med mascara, ögonskugga och läppglans och genom Elvira som berättare får vi veta att ”vi blev supersnygga allihop.”⁷² Elvira stannar kvar ytterligare en stund framför spegeln och uttrycker att hon är mycket nöjd med resultatet. Hon konstaterar också, eftersträvansvärt, att hon ser äldre ut.⁷³ I *Gender Dilemmas in Children's Fiction* skriver Mallan om hur skönhet och ungdom ofta hänger ihop och har blivit en stor del av den västerländska populärkulturen som riktar sig till barn och ungdomar. Ironiskt nog vill ungdomar bli äldre och vuxna vill bli yngre.⁷⁴ Mallan menar också att olika praktiker gör att flickor och kvinnor blir till som subjekt genom att få dem att positionera sig som ofullständiga (enligt Mallan förekommer det till viss del hos pojkar och män också men hon pekar på att flickor/kvinnor blir utsatta för denna yttre påverkan på ett helt annat sätt) eller som hon själv uttrycker det: ”Beauty is therefore not simply something to behold or admire from a distance. Rather, it is something to acquire, because it brings its own rewards (or so we are told) – friends, popularity [---] and [---] ‘a new improved you’.”⁷⁵ Flickor (och till viss del pojkar) blir alltså till som subjekt genom att de gör rätt saker (och har rätt kropp), eller med andra ord: genus görs begripliga genom upprepning inom den heterosexuella matrisen genom det heterosexuella begäret.

Flickornas förberedelseritual skulle också kunna ses som intima handlingar inom ramen för homosocialitet. De rör om varandra och är intima utan att på något sätt ta avstånd från varandra, eller markera handlingen som något särskilt. Snarare bidrar praktiken till att skapa femininitet och flickorna blir således till som kvinnliga subjekt. Vid flera andra tillfällen i böckerna håller flickorna varandra i handen och/eller kramas och även denna typ av intimitet är omarkerad. I början av *Fyr 137* exempelvis kommer Meja, Bea och Mejas föräldrar och hämtar Elvira inför resan till Svartuddens camping. Meja kastar sig då om Elviras hals och dansar runt lite grann med henne för att demonstrera hur glad hon är och hur roligt de ska ha tillsammans.⁷⁶ Denna, liksom andra intimitetshandlingar mellan flickorna går alltså obemärkta

⁷² Angerborn 2011, s. 173.

⁷³ Ibid., s. 173ff.

⁷⁴ Mallan, s. 61.

⁷⁵ Ibid., s. 67.

⁷⁶ Angerborn 2017, s. 12.

förbi. Ingen av karaktärerna, varken de själva eller andra runtomkring tar avstånd och/eller markerar skeendet som avvikande.

I *Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature* menar Pugh också att barn uppmuntras att ingå i homosociala sammanhang men samtidigt förväntas de utvecklas inom ramen för heterosexualitet. Han skriver att många unga pojkar och flickor lär sig att det motsatta biologiska könet är oattraktivt och retsamma kommentarer såväl som ironiska sådana är barnens tidigaste lektioner i heterosexualitet.⁷⁷ I *Girls, Boys and Junior Sexualities: Exploring Children's Gender and Sexual Relations in the Primary School* konstaterar Emma Renold att trots att dessa typer av praktiker är avbrott i heteronormativiteten grundar de barnens föreställning om heterosexualitet som obligatorisk.⁷⁸ Genom homosocialiteten lär sig alltså barnen att konstruera heterosexualitet. Sådana retsamma och/eller ironiska praktiker som Pugh nämner finns på flertalet ställen i samtliga av delarna i Ingerborns bokserie. Meja och Kevin retas exempelvis genomgående i hela *Rum 213*, från det att de uppenbart har något på gång skvätter de vatten, jagar och skrämmer varandra.⁷⁹ Även i *Fyr 137* fortsätter Meja på samma sätt, fast nu med Dani (hennes sommarflirt) och då retar hon även Elvira för att hon är ihop med Melker.⁸⁰

Vid ett tillfälle i *Fyr 137* får en lite äldre tjej, som jobbar i kiosken på campingen, besök av en kille som hon uppenbart är förtjust i. Han vill att hon ska komma ut lite men hon säger att hon inte kan då hon jobbar. Killen ser då ledsen ut och lägger huvudet på sned. Återigen säger tjejen nej men killen ger sig inte utan ber snällt en sista gång då hon slutligen ger sig.⁸¹ Detta är förvisso ingen direkt intimitet mellan två karaktärer av olika biologiskt kön men det finns ett uppenbart begär dem emellan, därför vill jag mena att detta kan ses en handling enligt den kulturella normen att kvinnor alltid förväntas säga nej till sex. Cameron och Kulick skriver följande: "In a culture that relentlessly objectifies and sexualizes women, the illocutionary force of a woman's 'no' to sex is consistently thwarted and distorted to mean 'keep trying' [...]."⁸² För att flickan ska tilltalas just som subjektet kvinna upprepar hon det förväntade genom att säga nej och för att pojken ska bli till som subjektet man fortsätter han försöka genom tjat. Hon ger dock efter för begäret (eller tjtatet) och går slutligen ut till killen, vilket är det enda

⁷⁷ Pugh, s. 5.

⁷⁸ Emma Renold, *Girls, Boys and Junior Sexualities: Exploring Children's Gender and Sexual Relations in the Primary School*, London: Routledge, 2005, s. 35.

⁷⁹ Se exempelvis sidorna 45, 74, 77 och 167 i *Rum 213*.

⁸⁰ Se exempelvis sidorna 58, 71, 106 och 134 i *Fyr 137*.

⁸¹ Angerborn 2017, s.132.

⁸² Cameron & Kulick, s. 287.

alternativet att göra inom den heterosexuella matrisen för att göra genus begripligt och således inte markeras som något avvikande.

Analys av Spökskolan-serien

På ytan kan det te sig som att denna bokserie kanske utmanar rådande heteronormer. Det handlar förvisso inte om tydliga subversiva handlingar som Butler pratar om, d.v.s. exempelvis parodieringar eller cross-dressing men vi möter en hel del mer eller mindre normbrytande karaktärer, exempelvis Silas två mammor som han lever tillsammans med och karaktären Rektor Vektor som går under pronomenet hen under nästan hela första boken (i slutet avslöjas det att Vektor är en vålnad av den gamla grevinnan Katla Gerloff). Pugh menar att barnlitteratur ofta skymmer heterosexualitet och att homosexualitet oftast är helt osynlig. Denna avsaknad av homosexualitet i barnlitteraturen vidmakthåller även den överskuggade diskussionen om sexualitet i den vidare kulturen.⁸³ Alltså ett slags upprepanande av en vedertagen föreställning som sexualitet. Mot denna bakgrund skulle en kunna säga att Lundqvists böcker är subversiva då de bryter mot osynliggörandet av homosexualitet.

Ingenstans i texterna finns det explicita uttryck för heterosexuell kärlek och/eller begär och det är uppenbart möjligt att som karaktär förekomma utanför de två binära könen man/kvinna. Det faktum att en som läsare särskilt lägger märke till att en karaktär benämns som hen skulle å andra sidan bekräfta vad Butler menar med att allt utanför den binära uppfattningen av genus ses som avvikande.⁸⁴ Fyller då dessa till synes normbrytande karaktärer någon funktion eller fungerar de bara som en mångfaldskvot? Silas två mammor är förvisso inte på något sätt centrala i själva handlingen eller driver den framåt. De hade kunnat bytas ut mot vilka andra två som helst eller tagits bort helt och hållet.⁸⁵ Rektor Vektor kallas vid namn eller benämns som hen under större delen av de båda böckerna men visar sig ändå till sist vara en vålnad av en kvinna. Även om avslöjandet av Rektor Vektor som en vålnad är viktigt för slutet av första boken och för att förstå den andra kunde hen som karaktär kunnat kallas såväl han och hon som hen. Å andra sidan kan det faktum att två mammor och en karaktär som benämns som hen inte görs till något märkvärdigt, utan de får utgöra en helt ordinära och okontroversiella familjemedlemmar/karaktärer, ligga helt i linje med vad Brekhus kallar omarkerat.⁸⁶ Här är

⁸³ Pugh, s. 162.

⁸⁴ Butler 2005, s. 11.

⁸⁵ Nikolajeva menar i *Barnbokens byggklossar* att vuxna är outhärliga i barnlitteraturen då det inte är särskilt troligt att ett barn klarar sig på egen hand, s. 161.

⁸⁶ Brekhus, s. 41.

alltså det queera inte alls avvikande utan snarare det i sammanhanget normativa och skulle således kunna ses som subversivt.

Det är egentligen först i den andra boken i serien som karaktärerna tydligt gör genus och/eller sexualitet genom performativa upprepningar inom den heterosexuella matrisen, i synnerhet Em och Silas och mestadels i förhållande till varandra. I första boken när vi lär känna Silas blir vi så smått introducerade för hans ilska och aggressionsproblem. Precis som sin mamma Lamita kan vi läsa att Silas ”kunde själv bli alldeles vansinnigt arg ibland”.⁸⁷ I den andra delen av bokserien eskalerar Silas aggression och våldsamma beteende ytterligare. Vi läser följande: ”Hans vanligtvis ljusbruna ansikte var illrött. Nävarna knutna. Halspulsådern dunkade. [...] Han var arg. Mycket arg.”⁸⁸ Vi får också veta att Silas har svårt att kontrollera sin aggressivitet och att ”känslorna bara bubblar upp.”⁸⁹ Em tar på sig uppgiften att hjälpa Silas att kontrollera sina aggressioner. Hon ter sig mild och omsorgsfull och ser det som sin uppgift att lugna situationer då Silas ilska blossar upp. Vi kan exempelvis läsa att hon ”lägger försiktigt sin tasslika hand på Silas arm.”⁹⁰ I en annan passage tar Em upp Silas ilska med honom, även om hon skäms för att påminna honom om det igen. Han är till en början lite sluten och kan inte riktigt sätta ord på vad det är som gör honom så arg men efter lite lirkande av Em så kommer det exempelvis fram att han tidigare ljugit för sina mammor. Silas uttrycker att han önskar att han vore mer som Em och han beskriver henne så här: ”[d]u är så snäll mot alla [...] [d]u tänker på andra, hela tiden. Före dig själv. Du skulle inte ryckas med av dina känslor [...]”.⁹¹ Em tar då på sig uppgiften att hjälpa Silas att behärska sina känslor, genom bl.a. att andas lugnt. Bilden av en kvinna som tar ansvar för en mans känslor och ageranden tror jag de flesta skulle hålla med om är en bild som upprätthåller heteronormativa ideal. Ingen av karaktärerna markerar heller händelsen som något avvikande från normen. Performativt är det alltså en lyckad upprepning av en vedertagen framställning och karaktärerna kan bli till som subjekt inom den heterosexuella matrisen.

Ett annat och kanske ännu tydligare exempel på när karaktärerna gör genus och sexualitet är när Em och Silas möts på ett intimt sätt. Silas vill tacka Em och går fram och kramar henne varpå Em kramas tillbaka. Em kommer från en flock med vargliknande varelser där hon är van vid kroppslig kontakt så som kramar och att sova nära varandra. Hon vet att människor blir obekväma av den typen av närhet och brukar hejda sig när hon vill komma nära Silas, en impuls

⁸⁷ Lundqvist 2017a, s. 29.

⁸⁸ Lundqvist 2017b, s.13.

⁸⁹ Ibid., s. 34.

⁹⁰ Ibid., s. 14.

⁹¹ Ibid., s. 35.

hon ofta får. Vi får veta att Silas inte rör Em så ofta så när det händer denna gången kan hon inte motstå utan hon börjar ”gnussa”, d.v.s. ”att borra in ansiktet under hakan på honom och gnugga näsan mot hans hals.”⁹² Silas blir generad och börjar skratta och något nervöst säger han till Em att han gillar henne men bara som kompis och inget annat. Em blir förvirrad och förstår inte vad Silas menar och han förtydligar genom att säga att hon inte ska tro att de ska vara ihop eller så. Efter en stund förstår Em att det är ju så människor gör, de ”tycktes para ihop sig två och två.”⁹³ Hon hade sett de vuxna på ett föräldramöte, hålla i hand och pussas. Vi kan läsa att Em tänker att ”människor tycktes välja ut bara en enda att ha mycket kroppskontakt med.”⁹⁴ Em frågar Silas om det är det han menar med att vara ihop, att de ska skaffa ungar tillsammans, varpå Silas blir ännu mer generad än inledningsvis och lämnar skolan för natten. Om en inte tolkar detta stycke normkritiskt skulle en kunna se dessa handlingar som ett sätt att tydligt positionera Em som icke-mänsklig genom att gestalta henne som oförstående inför dessa ageranden. Med en lite mer kritisk blick skulle en kunna se detta som ett exempel på att performativt skapa heterosexualitet inom den heterosexuella matrisen då Silas utgår från att det finns ett heterosexuellt begär honom och Em emellan och således skulle de bli till som subjekt. I *Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature* skriver Pugh att heterosexualitet och oskuldsfullhet ofta står i binära motsatser till varandra i litteratur för barn eller ”innocence depends upon ignorance of sexuality, including the ideologically endorsed and normative enactments of heterosexual desire resulting in marriage and childbirth.”⁹⁵ Precis som i analysen av Mebel-trilogin ovan skulle alltså Silas beteende gentemot Em kunna ses som ett upprepande av heterosexualitet genom ett bortstötande av ’den andra’. Det är förvisso ingen retsam eller ironisk kommentar utan ett mer kraftigt avståndstagande men ändå som Pugh skriver en slags ”lekfull avsky” (min översättning).⁹⁶ Pugh skriver också: ”children become implicated within an ideologically queer system that builds normativity through the abjected position of the perverse.”⁹⁷ Enligt Cameron och Kulick förväntas dock män kulturellt alltid tacka ja till sex vilket i så fall innebär en slags omkastning av rollerna, eller som de skriver: ”for a male to say ’no’ to female desire for sex would threaten to signify him as a homosexual.”⁹⁸ Då detta rör sig om en barnbok är det långsökt att tro att en sådan implicit handling skulle uppfattas av målgruppen som subversiv. Detta är inte en receptionsstudie men jag vill ändå nämna att

⁹² Ibid., s. 121.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Pugh s. 7.

⁹⁶ Ibid., s. 5.

⁹⁷ Ibid., s. 6.

⁹⁸ Cameron & Kulick, s. 287.

Nikolajeva menar att barn kognitivt har förståelse för karaktärer i böcker och att de jämför porträttet av karaktärerna med sina egna erfarenheter av såväl verkliga livet som andra fiktiva upplevelser.⁹⁹ Utgår en från detta kan en se Silas avståndstagande som en möjlighet för läsaren att själv uppfatta att det är okej att säga nej, eller som Nikolajeva skriver ”göra de unga läsarna medvetna om att de vuxnas normer och regler inte är absoluta.”¹⁰⁰

Komparativ analys

De båda bokserierna skiljer sig kraftigt åt gällande explicita uttryck kring sexualitet, kärlek och genus. I Mebel-trilogin är de oerhört framträdande och inget en direkt behöver leta efter. I Lundqvists Spöskolan-serien finns det inga uttryckligen heterosexuella relationer överhuvudtaget. Dock visar analysen ovan att en med ett par kritiska glasögon på kan hitta scener där karaktärerna uppvisar begär och där de gör genus performativt. Något de båda serierna har gemensamt är att det i specifikt en del av serierna inte pågår några performativa handlingar alls, eller nästan inte alls. Vad just de två böckerna delar är en avsaknad eller minskning av möten mellan karaktärer av olika biologiskt kön men samma ålder. I *Spionen på spöskolan* träffar Silas antingen auktoritära karaktärer så som föräldrar, rektorer och lärare. Han har förvisso en klasskamrat av motsatt biologiskt kön men hon är en gammal tant. Det är i denna boken som Em och Silas träffas första gången men de hinner inte komma varandra nära. I *Sal 305* ligger Elvira på sjukhus under en stor del av berättelsen och det försiggår inte så många interaktioner med pojkkaraktärer. Inte heller Bea och Meja har så stor plats i den andra delen och då de, och i synnerhet Meja, är de drivande i kontaktskapandet och kommunikationen med pojkar utgår således många av de aktiva samspelet. Elvira har dessutom varit ihop med Melker i ett helt år under andra och tredje boken så det är alldeles enligt gällande normer att hon inte tänker/tittar på andra pojkar. I båda fallen skulle avsaknaden av andra karaktärer av motsatt biologiskt kön för huvudkaraktären att interagera med, kunna ses som ett relativt enkelt sätt att komma ifrån det performativa och heteronormativa och kanske i synnerhet i Lundqvists böcker då de gör anspråk på att vara normbrytande.

Hur var det då med performativ subversivitet? Som jag nämnde ovan i analysen av Spöskolan-serien skulle en kunna se ett lesbiskt föräldrapar och en karaktär med pronomenet hen som subversiva men frågan är om det inte är för tunt för att räknas som omstörtande. Då ingen av dessa karaktärer heller har någon direkt bärande funktion för berättelsen menar jag att

⁹⁹ Nikolajeva, s. 212.

¹⁰⁰ Ibid., s. 31.

de snarare fungerar som ett trubbigt verktyg för att fylla någon slags 'anti-normkvot' och på så sätt uppfylla anspråken på att vara en normbrytande bok. I Angerborns Mebel-trilogi finns det inga tecken på subversiva handlingar. Alla händelser och karaktärer följer det heterosexuella begäret och/eller gör genus performativt precis enligt den heterosexuella normen. Det enda som på ett föga tydligt vis skulle utmana rådande normer är att Elviras mamma lever som ensamstående, något som läsaren förvisso blir varse om kommer förändras då hennes nya kille förväntas flytta in hos Elvira och hennes mamma.

Något som också skiljer de båda bokserierna åt är valet av karaktärer. Angerborns karaktärer är mänskliga karaktärer och i Lundqvists böcker är karaktärerna mänskliga men med övetrnaturliga inslag och många fler är helt och hållet omänskliga så som spöken, gastar, vargliknande varelser o.s.v. ”Det är i själva verket enbart fantasy, dystopi och science fiction som med vissa reservationer kan skildra kvinnliga figurer helt fria från stereotypi”, skriver Nikolajeva i *Barnbokens byggklossar*.¹⁰¹ Detta är en intressant aspekt då bokserien från det normkritiska förlaget är just en fantasyserie (dessutom är den enda andra bokserien, som riktar sig till barn i samma ålder, utgiven av Olika förlag också en fantasyserie). Jag har förvisso tidigare argumenterat för genrens popularitet och det skulle givetvis bara kunna vara ett sammanträffande. Men det skulle också kunna ses som en enklare möjlighet att gestalta normbrytande och/eller queera karaktärer. I *Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature* skriver dock Pugh att det inte går att fullständigt avskärma barn och litteratur för barn från sexualitet, särskilt inte om berättelsen handlar om ett barns mognad. Pugh ställer i sammanhanget den retoriska frågan: ”what will this child grow up to be if not, in most instances, a heterosexual and sexually active adult?”¹⁰²

Avslutning

Sammanfattning

I denna uppsats har jag undersökt om och hur sexualitet och genus skapas i två bokserier som riktar sig till barn i åldrarna 9 – 12 år. Den ena bokserien är mycket populär och flitigt utlånad på biblioteken och den andra, som rör sig i samma genre, går att finna på bibliotekens s.k. regnbågshyllor då den är utgiven av ett normkritiskt förlag och anses bidra till mångfald.

¹⁰¹ Ibid., s. 192.

¹⁰² Pugh, s. 5.

Undersökningen har vilat på ett antagande om genus och sexualitet som kulturellt skapade företeelser och som görs vedertagna genom upprepning inom den heterosexuella matrisen.

De frågor jag har besvarat är: Hur skapas sexualitet och genus i de två bokserierna? Förekommer det normkritiska handlingar? Finns det några likheter/skillnader i hur sexualitet och genus skapas i böcker utgivna av ett normkritiskt förlag och ett traditionellt? I analysen har jag lyft fram karaktärernas olika handlingar, relationer och/eller yttringar som jag menar är heteronormativa och på så sätt går omarkerade förbi och således bidrar till att upprätthålla den normativa ordningen.

Slutdiskussion

Ingerborns trilogi visade sig innehålla en mängd upprepanden av heteronormativa företeelser och Lundqvists bokserie gjorde detsamma trots att den marknadsförs och utges som normkritisk. På sin hemsida ger RFSL tips om hur en kan skriva normkritiskt och inkluderande och enligt författaren av tipsen är det inte särskilt svårt. Vissa ord som ”normal” kan vara bra att utesluta och en ska försöka undvika att dela in människor i kön om det inte är nödvändigt. Det tipsas också om att använda pronomenet hen och hur en kan göra för att beskriva HBTQ-personer.¹⁰³ Men är det verkligen så enkelt att vara inkluderande? ’Pinkwashing’, ’pink capitalism’ eller ’rainbow capitalism’ är relativt nya termer som diskuteras flitigt i medier runt om i världen men det är inte helt lätt att hitta en enhetlig förklaring till begreppen. På den feministiska och undervisande plattformen ’Maine Ethics’ förklarar föreläsaren och författaren Emelie Maine begreppen på följande sätt: ”Rainbow capitalism is when businesses incorporate queerness and the LGBTQ+ rights movement into their marketing, products, etc. in order to capitalize off of [sic!] the purchasing power that queer people have.”¹⁰⁴ Maine menar att det kan vara problematiskt med ’regnbågskapitalism’ just eftersom det har med att konsumera och tjäna pengar att göra. En effekt av att HBTQ-rörelsen vill vara representerad ”in the mainstream” är att ’queerhet’ blir en handelsvara.¹⁰⁵ Det finns alltså uppenbart två sidor av myntet; att sträva efter att vara inkluderande samtidigt som en tjänar pengar på just inkluderandet. Med detta vill jag inte påstå att Lundqvists försök till att gestalta normkritiska karaktärer inte är genuina men de framstår som just försök, och möjligtvis inte fullgoda sådana. Skrapar en lite på ytan går det ganska snart att hitta flertalet exempel på såväl könsstereotypa egenskaper och ageranden som andra performativa handlingar som jag beskrivit i analysen

¹⁰³ <https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/att-skriva-normkritiskt/>, (hämtat 2019-04-29).

¹⁰⁴ <https://maineethics.com/mainemusings/whatisrainbowcapitalism>, (hämtat 2019-04-29).

¹⁰⁵ Ibid.

ovan. Att skriva in två mammor och en karaktär som benämns som hen gör, i mitt tycke, inte en bok normöverskridande. Men går det då att göra 'rätt' överhuvudtaget? Om vi enligt Butler blir till som begripliga kroppar och genus genom upprepningar så är vi egentligen inga subjekt utan dessa. Förvisso är varje upprepning aldrig identisk med den föregående och Butler menar då att det finns en öppning för viss förskjutning varje gång och i så fall skulle det på lång sikt gå att förändra. Lundqvists böcker kanske i själva verket skulle kunna ses som ett led i den riktningen. Men förskjutningarna till trots så menar Butler att vi alltid har den heterosexuella matrisen att förhålla oss till och sker då förändringen bara inom den? Ja. Nej. Kanske. Att besvara den frågan har inte varit uppsatsens syfte och utrymmet tillåter inte heller att den besvaras men det är en intressant tanke att ta med sig; det kan vara betydelsefullt att ibland kritiskt granska kritiska teorier.

Vid kritiskt granskande av en text finns det en risk att en specifikt letar efter det en har för avsikt att belysa och då låter bli att se andra företeelser, något som är en risk även med denna uppsats. Jag vill hävda att jag försökt bredda perspektiven i analysen för att visa på att det finns olika sätt att se på saker och ting. Utöver det är det endast några exempel på normativa upprepanden av heterosexualitet och skapandet av genus jag har tagit upp. Det kan finnas fler exempel och resterande delar av böckerna måste givetvis tas med i helheten, vilka då skulle kunna ses som en stor del av böckerna där heteronormativa föreställningar inte upprepas. Ett annat alternativ hade varit att använda mig av ett färre antal böcker att analysera för att på så sätt kunna undersöka dessa mer ingående. Mot bakgrund av det jag skrev inledningsvis i uppsatsen vill jag också tillägga att jag är medveten om min maktposition som vuxen i sammanhanget och att min läsning av böckerna också varit av sådan karaktär. Dessutom är det givetvis så att jag själv, genom uppmärksammandet av reproducerandet av normativitet gällande sexualitet och genus i allra högsta grad är med och bidrar till just upprepandet av dessa normativa föreställningar.

Det finns mycket kvar att undersöka i just de bokserier jag valt att ägna denna uppsats åt. Det skulle vara särskilt intressant med en receptionsteoretisk undersökning för att bekräfta eller dementera mina analyser kring uttryck av sexualitet och genus. En skulle också kunna bredda perspektivet något genom en intersektionell analys eller varför inte anlägga ett posthumanistiskt perspektiv som ger en annan syn på blivandet av subjektet. I övrigt vill jag mena att det finns en poäng med att kritiskt granska litteratur som utger sig för att vara just kritisk gällande normer, dels då populariteten för den typ av litteratur har ökat dels för att det kanske inte ska tas för självklart att den de facto utmanar normer.

Referenslista

Tryckta källor

Ambjörnsson, Fanny, *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm: Ordfront, 2004

Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, Stockholm: Natur och kultur, 2006

Angerborn, Ingelin, *Rum 213*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 2011

Angerborn, Ingelin, *Sal 305*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 2016

Angerborn, Ingelin, *Fyr 137*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 2017

Behschnitt Wolfgang, Text, teater, handling. Om performativitet som litteraturvetenskapligt forskningsperspektiv, *TFL Tidskrift för Litteraturvetenskap*, 2007:4, s. 35–49

Borgström Eva, *Berättelser om det förbjudna: begär mellan kvinnor i svensk litteratur 1900–1935*, Göteborg: Makadam, 2016

Brekhus, Wayne, "A Sociology of the Unmarked: Redirecting Our Focus", *Sociological Theory*, 1998, 16(1), 34-51

Butler, Judith; i urval av Tiina Rosenberg; översättning av Karin Lindeqvist, *Könet brinner!: texter*, Stockholm: Natur och kultur, 2005

Butler, Judith, *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*, översättning: Suzanne Almqvist; inledning: Ellen Mortensen, Göteborg: Daidalos, 2007

Butler, Judith, *Bodies That Matter: On the discursive limits of "sex"*, Abingdon, Oxon: Routledge, 2011[1993]

Cameron, Deborah & Kulick, Don, *Language and Sexuality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003

Dalgaard, Niels (red.), "Fantastisk litteratur: forsøg på en teoretisk afklaring; Dansk science fiction for børn og unge", *På fantasiens vinger: om fantastisk litteratur for børn og unge*, København: Høst, 2002

Jönsson, Maria, "En röd ballong: om sexualitet som åldersöverskridande erfarenhet i Kerstin Thorvalls mellanåldersböcker", *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children's Literature Research*, 2017(40), 2–17

- Karkulehto Sanna, "Litteraturforskning och queerpolitisk läsning", *Queera läsningar: [litteraturvetenskap möter queerteori]*, Kivilaakso, Katri, Lönngrén, Ann-Sofie & Paqvalén, Rita (red.), Hägersten: Rosenlarv, 2012
- Kåreland, Lena (red.), *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*, Stockholm: Natur och kultur, 2005
- Lundqvist Jesper, *Spionen på spöskolan*, Linköping: Olika förlag, 2017 [2017a]
- Lundqvist Jesper, *Mumien på spöskolan*, Linköping: Olika förlag, 2017 [2017b]
- Mallan, Kerry, *Gender Dilemmas in Children's Fiction*, New York: Palgrave Macmillan, 2009
- Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, Upplaga 3, Lund: Studentlitteratur, 2017
- Nilson Maria, *Från Gossip Girl till Harry Potter: Genusperspektiv På Ungdomslitteratur*. Lund: BTJ Förlag, 2010
- Pugh Tison, *Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature*, London: Routledge, 2010, 34–51
- Renold Emma, *Girls, Boys and Junior Sexualities: Exploring Children's Gender and Sexual Relations in the Primary School*, London: Routledge, 2005
- Simonsson, Angelica, *Sexualitet i klassrummet. Språkundervisning, elevsubjektivitet och heteronormativitet* [Elektronisk resurs], Göteborgs universitet, Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2017
- Österlund Mia, "Introduktion", *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children's Literature Research*, Vol. 40, 2017, s. 1–5
- Österlund, Mia. "Pugh, Tison: Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature." *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children's Literature Research*, 2013(36), 1–3
- Österlund Mia, "Att formge en flicka: flickskapets transformationer hos Pija Lindenbaum och Stina Wirsén", *Flicktion: perspektiv på flickan i fiktionen*, Söderberg, Eva, Österlund, Maria & Formark, Bodil (red.) Malmö: Universus Academic Press, 2013

Elektroniska källor

<https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmiskolan/filmhandledningar/rum-213/>,
(hämtat 2019-04-01)

<https://biblioteket.stockholm.se/boktips/topplistan-2018-9-12-%C3%A5r#main-content>,
(hämtat 2019-04-04)

<https://www.stadsbiblioteket.nu/mest-utlanade-barnbocker-2017/>, (hämtat 2019-04-04)

Dokumentation från Svenska barnboksinstitutets bokprovning, årgång 2018:

<https://www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2019/03/Dokumentation-2019.pdf>,
(hämtat 2019-04-08)

Uppgifter om Kerry Mallan: <https://staff.qut.edu.au/staff/k.mallan>, (hämtat 2019-04-09)

WHO:s definition av sexualitet:

https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/, (hämtat
2018-04-23)

<https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/att-skriva-normkritiskt/>, (hämtat 2019-04-29)

Definition av regnbågs kapitalism:

<https://maineethics.com/mainemusings/whatisrainbowcapitalism>, (hämtat 2019-04-29)